

Мирослава Жишківч

ЛЕГЕНДА КАМЕРНОЇ СЦЕНИ: МАРІЇ БАЙКО 85 ЛІТ

*Народна пісня не потребує прикрашення
її високими теситурними нотами.
Завдання виконавця – передати
простоту і мудрість народу.*

Марія Байко

*Ой, співаночки мої, Марія Байко,
при фортеп'яні Ярослава Матюха, березень 2011*

Цей голос одразу вдається розпізнати серед розмаїття інших голосів: особливі «шовковисті» тембральні барви, теплота і задушевність вирізняють унікальний інструмент і приємними вібраціями охоплюють єство кожного, хто його слухає. Йому притаманна ніжність, емоційність, краса, щирість... До цього додається майстерність витонченого володіння голосовим інструментом, гнучкість у передачі відтінків, музичних нюансів. Є у мисткині, володарки цього скарбу, щось особливе та неповторне – рідкісна музичальність, витончений смак, а ще – незбагненна таїна, що криється у глибині самого серця...

Свій славний творчий шлях Народна артистка України, лауреат Національної премії України ім. Шевченка, професор ЛНМА Марія Яківна Байко¹ розпочала в

¹ Народилася співачка на Лемківщині в селі Яблониця (Руська ?) Березівського пов. (нині Жешівське воєв. В Польщі) 2 березня 1931 року в селянській родині.

1950-і рр. у складі вокального тріо із сестрами Ніною та Данилою. Їхній спів захоплював слухачів в Україні й далеко поза її межами. Голос Марії (високе сопрано) був провідним у цьому ансамблі. Обдарована від природи чудовим музичним слухом і добрим голосом, вона ще у дитинстві разом із сестрами часто співала лемківських народних пісень, яких знала безліч. Лунаючи серед мальовничих карпатських краєвидів, ці пісні глибоко западали в її душу. Любов до рідної пісні мисткиня пронесе через усе своє творче життя.

Після закінчення Бузької середньої школи – навчання у Львівському музично-педагогічному училищі, а згодом – у Львівській консерваторії на двох факультетах: народних інструментів (клас бандури Василя Герасименка) і вокальному, де під керівництвом Одарки Бандрівської, спадкоємиці славетної Соломії Крушельницької, розвивала голосові та виконавські якості. Марія Яківна любить згадувати роки навчання: «Я потрапила до класу Дарії Карлівни Бандрівської, племінниці Соломії Крушельницької. Вона мала надзвичайний підхід і вплив на кожного студента. Вміла підбадьорити, розповісти про сценічне життя. Дарія Карлівна бачила, що нас вже закрутило у цей вир, і поклала на нас велику надію» (зі спогаду). Саме у вокальному тріо сестер О. Бандрівська побачила великий творчий потенціал.

Неабиякий вплив на формування щасливої творчої долі співачки та її сестер мало їхнє оточення, першорядна професура, вокальна школа Соломії Крушельницької, її дух, що витав у стінах консерваторії, навчання співу в Одарки Бандрівської, спілкування з когортою видатних корифеїв української музики – Станіславом Людкевичем, Василем Барвінським, Миколою Колесою, Євгеном Козаком, Анатолем Кос-Анатольським, братами Георгієм і Платоном Майбородами – та виконання їхніх творів.

Вперше сестри Байко виступили у 1953 році. З того часу ансамбль постійно підвищував виконавську майстерність. Близьку перемогу тріо здобуло на VI Всесвітньому фестивалі молоді та студентів у Москві (1957). За чудове виконання українських народних пісень їх було нагороджено Золотою медаллю і Дипломом I ступеня. Про ці приємні події Марія Байко розповідає: «Коли ми перемогли на фестивалі, стало зрозумілим: спів у складі тріо відтепер головне, а потім – усе решта. Хоча, по правді, я завше роздиралася між одним і другим» (зі спогаду).

Справжнім тріумфом була концертна подорож містами Канади (1968). Їх гаряче вітала громадськість міст Ванкувер, Едмонтон, Вінніпег, Торонто. Музичний критик Джон Крагленд у торонтському «The Globe and Mail» підкреслював: «Виконання музичних творів сестрами Байко відзначається, перш за все, безпосередністю, щирістю та ідеальним ансамблем. Але особливо глибоко вони проникають у народну пісню, вміють надати їй сердечності, теплоти і чарів. Народність і ліризм роблять їх спів надзвичайно принадним, задушевеним» (з архіву М. Байко).

Сестри Байко виступали також у Бельгії (1957), Люксембурзі (1958), Польщі (1956–1979), Сполучених Штатах Америки (1974, 1979), Чехії, Словаччині, Німеччині (1995), Франції (1992, 1999).

Гастрольні шляхи вокального тріо пролягали майже усіма областями України, а також містами Росії, Білорусії та інших республік колишнього Радянського Союзу.

Працюючи у Львівській філармонії, сестри Байко брали активну участь у звітних концертах, що проходили у Києві та Москві; їх спів часто звучав по радіо і на телебаченні. За участю молодих співачок було створено низку поетичних кінокартин: «Сійся, родися, жито-пшениця» (1969), «Співають сестри Байко» (1977), «Пісні Платона Майбороди» (1978), «Трьома голосами» (1984), «Українська баркарола» (1984), «Український романс» (1987), «Нові пісні львівських композиторів» (1987), «Сестри Байко і родина» (2001), «Старогалицькі композитори» (2007). Довгий час (а це сотні концертів!) сестри Байко дивували своїх шанувальників вражаючою майстерністю ансамблевого співу.

Не менш визначною стала сольна кар'єра Марії Байко. Співачка багато виступала з найрізноманітнішими сольними концертно-камерними програмами, завжди захоплювала не лише витонченою музикальністю, а й блискучою майстерністю. Вимоглива у підборі репертуару, надзвичайно сумлінна в опрацюванні вокальних творів, вона дивувала поціновувачів свого виконавського мистецтва щораз новими барвами лише її притаманної творчої інтерпретації солоспівів. Природність звукотворення, рівність усіх регістрів, плинність мелодичного ведення, виконавська свобода – ось основні ознаки співу видатної мисткині.

Довголітніми партнерами по сцені тріо сестер Байко та Марії Яківни як солістки були п'яністки Тетяна Лагола, Ярослава Матюха та Марія Макара. Жоден з концертмейстерів не міг залишатися лише «формальним додатком», найперше, в міру свого таланту та виразного індивідуалізму. Крім того, у більшості камерно-вокальних творів, як відомо, фортеп'янна партія відіграє вельми важливу роль у створенні художнього образу. Партнери кожного разу намагалися досягнути відповідного звукового балансу, тембрального «єднання». Засобами голосу та фортеп'яно завжди створювалась єдина виконавська концепція, один спільний задум.

Виконавську творчість Марія Байко поєднувала з педагогічною працею. Перші кроки на викладацькій ниві співачка робила, будучи асистентом у класі сольного співу О. Бандрівської, яка уважно стежила за творчим зростанням своєї талановитої випускниці. Так, вона рецензує перший творчий звіт (1962) молодої співачки. З рецензії довідуємось, що у концерті звучали арії зарубіжних композиторів та пісні українських композиторів, які згодом увійшли до концертного репертуару Марії Байко та її учнів. Позитивним було те, що молода виконавиця намагалася «в кожній арії розкрити зміст, передати характер кожного твору. Прикмети співачки: музична інтелігенція, артистичний темперамент, щире й оправдане відчуття фрази, вольове подолання технічних труднощів». До успіху концерту, зазначає О. Бандрівська, спричинився великою мірою майстерний фортеп'яний супровід Тетяни Лаголи, яка «чуйно слідкувала за нюансами фразування співачки і відразу на них реагувала»².

З цього часу концертна і педагогічна діяльність Марії Байко – це серйозні напрацювання репертуару, визначні здобутки та заслужені нагороди.

² О. Бандрівська. Рецензія на творчий звіт Марії Байко і старшого викладача Тетяни Лаголи від 10 травня 1962 р. // Одарка Бандрівська. *Науковометодичні праці, статті, рецензії*. Львів: Сполом, 2002, с. 137.

Багатолітній творчий пошук співачки виразно проявився в інтерпретації камерно-вокальних творів зарубіжних та українських композиторів. Розпочавши у 1962 році сольні виступи, Марія Байко, окрім камерного репертуару (пісні Ф. Шуберта, Р. Шумана, Й. Брамса, Б. Бартока, М. Равеля, А. Дворжака, К. Шимановського, М. Лисенка, Д. Січинського, В. Барвінського, С. Людкевича, М. Колесси, Л. Дичко, Р. Сімовича, В. Флиса, А. Кос-Анатольського, Б. Фільц, Д. Задора, М. Скорика, Ю. Ланюка, загалом понад п'ятсот творів), долучала до концертних програм і оперні твори для лірико-колоратурного сопрано (арії В. А. Моцарта, Дж. Россіні, Г. Доніцетті, В. Белліні). Під час роботи над вокальними творами, особливо ж над обробками народних пісень, співачка дуже ретельно шліфувала кожну фразу, подачу слова, опрацьовувала різноманітні виразові нюанси.

Великої уваги заслуговують ясні концертні програми до ювілейних дат видатних діячів української культури та мистецтва: Івана Франка, Лесі Українки, Станіслава Людкевича, Миколи Колесси, Анатолія Кос-Анатольського, Платона Майбороди, Ростислава Братуня, Андрія Малишка та ін. Майже в усіх цих виступах незмінним партнером вокального тріо чи Марії Байко як солістки на концертній естраді була талановита п'яністка, Заслужена артистка України Ярослава Матюха.

Окрему сторінку у репертуарі Марії Байко займає музична Шевченкіана. Вокальні твори на слова видатного поета завжди були в центрі уваги співачки: «Минули літа молодії» О. Нижанківського, «Ой люлі, люлі» В. Барвінського, «Якби мені черевики» А. Штогаренка, «Плавай, плавай, лебедонько» К. Стеценка, «Садок вишневий коло хати», «По діброві вітер віє», «Шевченкові» А. Кос-Анатольського, «Сирітка», «Вітер в гаї» Б. Фільц та інші. А скільки переспівано Лисенкової музики до «Кобзаря»!

З великою увагою та любов'ю співачка ставилася і до поетичної творчості Івана Франка. Ще у 1986 році у рамках наукової конференції (у Львівській консерваторії), присвяченої 130-літньому ювілею Великого Каменяря, Марія Байко виступила з доповіддю на тему «Українська народна пісня в записах Івана Франка» та проілюструвала 18 пісень. Виступ було поділено на чотири частини: 1 – улюблені пісні Івана Франка; 2 – незвичайні пісні; 3 – новознайдений листок з піснями; 4 – мамині пісні з текстами, записаними І. Франком. Особливу зацікавленість було виявлено до нововіднайдених пісень «Ой, летіла зозуленька», «Ой, там в полі береза», «За крутими берегами», «Гей, волошин сіно косив». У сольному виконанні на концертах виконувала «Поклін тобі» Н. Нижанківського, «Чого являється мені у сні», «Я не тебе люблю», «Твої очі як те море» Б. Фільц. Іноді солоспіви на слова Франка можна було почути у дуеті Марії та Даниїли: «Не забудь юних днів» М. Лисенка, «Ой, ти, дубочку кучерявий» Б. Фільц, «Ой, ти, дівчино, з горіха зерня» А. Кос-Анатольського.

Величезною заслугою Марії Байко є виконання об'ємного репертуару українських народних пісень як у складі тріо, так і у сольному виконанні – обробки М. Лисенка, М. Леонтовича, В. Барвінського, С. Людкевича, Д. Задора, А. Кос-Анатольського, І. Майчика та багатьох інших. Ось лише деякі з них: для ансамблю – «Ой, сивая та й зозуленька» в обр. М. Леонтовича, «В калиновім лісі» С. Людке-

вича, «Одкаль соненько сходило», «Ти до мене не ходи» А. Кос-Анатольського, «Ой, на плаю» Д. Задора, «Як я си заспівам» І. Майчика, «Юж мелем», «Заграй мі, гудачку!», «Ой, мила миленька», «Наша Анничка» Є. Козака, «Не хвалюся» в обробці Я. Ярославенка, фортеп'яний супровід А. Кос-Анатольського, «Ой, продала дівчинонька серце» Б. Фільц, лемківська народна пісня «Будь здрава, землице» та гуцульська народна пісня «Дала-с мене, моя мамо» в записі сестер Байко, лемківські народні пісні «Ой, верше мій, верше», «Гори наші Карпати» та ін.; сольні – «Ой, гаю мій, гаю», «Тихо, тихо Дунай воду несе», «Ой, я в батька єдиниця», «Ой, Гандзю милостива» в обробці М. Лисенка, «По садочку ходжу», «Вийшли в поле косарі» в обробці В. Барвінського, «Ой, ти мій миленький», «Там на горі крута межа», «Ой, нависли чорні хмари», «Чи се тая криниченька», «Ой, продала дівчинонька серце» в обробці С. Людкевича, «Гаданочка» в обробці Д. Задора, «Ой, горами волоньки», «Чи то мі ся видит», «Зозуленька кукат», «Ой, Николо, Николонько», «Люляй же мі, люляй» в обробці М. Колесси та багато інших.

У 1982 році вийшла з друку нотна збірка «Українських народних пісень з репертуару Марії Байко» в упорядкуванні доцента Львівської консерваторії Тетяни Лаголи. Сюди, поряд з обробками вже відомих українських народних пісень, увійшли нові, в тому й маловідомі – «Там коло млина» В. Флиса, «Коломийки» Р. Сімовича, «Зажурилася удівонька» М. Корчинського та ін., концертне життя яким дала співачка. До слова, відома народна пісня в обробці Д. Задора «Гаданочка» спочатку була призначена для мецо-сопранового голосу. Проте Марія Байко своєю переконливою інтерпретацією змогла вплинути на початковий композиторський задум. Ця пісня увійшла до числа найулюбленіших та найчастіше виконуваних співачкою творів.

Виступаючи із сольною піснею, в ансамблі з п'яністами, в тріо чи з камерно-інструментальними колективами, Марія Байко завжди поставала перед слухачами як багатогранна особистість, щораз з новою силою зачаровуючи глибиною свого таланту. Але мало хто здогадується, яка титанічна праця криється за цією зовнішньою легкістю, простотою, невимушеністю і величною красою барвистого звучання. Це величезне «згущення» душевного стану, мобілізація думки, волі і духу. Це поєднання свідомого і неусвідомленого. Усвідомлена поведінка виконавиці пов'язана з розумінням надзавдання виконуваного твору, логікою наскрізної вокально-виконавської дії, продиктованої формою твору. А неусвідомлене – це робота багатющої творчої уяви у процесі вокально-виконавської дії, ототожнення себе з героїнею вокального твору; цей процес пов'язаний з мимовільністю вокально-сценічного переживання, зі станом натхнення. У з'єднанні вокально-сценічного самопочуття та вокально-сценічної дії співачці завжди блискуче вдавалося досягнути моменту перевтілення як тимчасової зміни самої себе і, як наслідок цього – народження нової вокально-сценічної особистості, а звідси – створення правдивого вокально-сценічного образу. Таких вокально-сценічних образів у творчому арсеналі Марії Байко – сотні!

Відображенням професійного інтересу та дидактично-репертуарних потреб стала фольклористична праця співачки. Невтомна збирачка народних мелодій, захопившись цими оригінальними зразками фольклору та намагаючись зберегти їх

для наступних поколінь, дала друге життя не одному десятку українських народних пісень. Також співачка здійснила упорядкування збірки «Українські народні пісні в обробці С. Людкевича», яка була видана у 1980 році видавництвом «Музична Україна». Більшість з них прозвучали вперше саме у її виконанні. Улюбленими піснями стали «Ой, співаночки мої», «Залітай, залітай», «Ой, ти мій миленький», «Там на горі крута межа», «Про ніженьки».

Справою усього свого життя Марія Байко вважає працю над виданням «Антології лемківської пісні» (2005 р., музичний редактор – Я. Матюха). До цього видання увійшло понад 900 кращик зразків лемківського пісенного фольклору. У вступному слові композитора, академіка М. Колесси до книги читаємо: «Підготована народною артисткою України Марією Байко „Антологія лемківської пісні” є знаковим явищем української культури. У цій книжці фольклористичних збірок, де зафіксовано зразки унікального пласта народної музичної творчості, робота Марії Байко вирізняється багатством і широтою жанрової палітри. Особливий акцент „Антології лемківської пісні” надає те, що упорядниця є видатною виконавицею, яка понад п’ятдесят років пропагує лемківську пісню зі сцени. Очевидно, багато що із відібраного Марією Байко несе на собі печать її власного смаку. Та ця вибірковість є сильною стороною, адже в своїй основі має справжнє артистичне відчуття співачкою природи пісенного матеріалу, його мистецьких якостей»³.

Викладаючи понад 50 років на кафедрі сольного співу Львівської національної музичної академії та вболіваючи за рідну культуру, професор Марія Байко завжди прищеплювала своїм вихованцям любов до камерних творів українських композиторів, та, насамперед, до української народної пісні, яку сама чи разом із сестрами Ніною і Данилою так майстерно, широко, задушевно виконувала, несучи радість слухачам й утверджуючи та зберігаючи українські народні традиції.

³ Антологія лемківської пісні / упоряд. Марія Байко. Львів: Афіша 2005, с. 3.